Kestävyyspaneelin lausunto UaV:lle valtioneuvoston kestävän kehityksen toimintaohjelman toimeenpanon selonteosta 26.2.2025

Ulkoasiainvaliokunta on pyytänyt Kestävyyspaneelilta asiantuntijalausuntoa valtioneuvoston kestävän kehityksen toimintaohjelman toimeenpanon selonteosta. Lausunnossaan Kestävyyspaneeli on Tulevaisuusvaliokunnan pyynnöstä esittänyt myös näkemyksensä siitä, miten eduskunnan ponnet (TuVM 1/2021) on selonteossa huomioitu. Kestävyyspaneeli kiittää mahdollisuudesta tulla kuultavaksi ja toteaa seuraavaa.

Kestävyysmurroksen aikaansaaminen on YK:n kansainvälisen Agenda 2030 -toimintaohjelman tavoite ja ennen kaikkea koko ihmiskunnan kohtalonkysymys. Siksi Suomessa kaiken päätöksenteon lähtökohtana on oltava kestävyysmurroksen toteuttaminen kaksoisstrategian mukaisesti (Kuvio 1.). Kaksoisstrategiassa hyvinvointiyhteiskunnan perusrakenteita kehitetään ja vahvistetaan kokonaiskestäviksi edistämällä uusia kestäviä toimintatapoja sekä luopumalla kestämättömistä toimintatavoista (Kestävyyspaneelin politiikkasuositus 2024).

KUVIO 1. Kestävyysmurroksen kaksoisstrategia

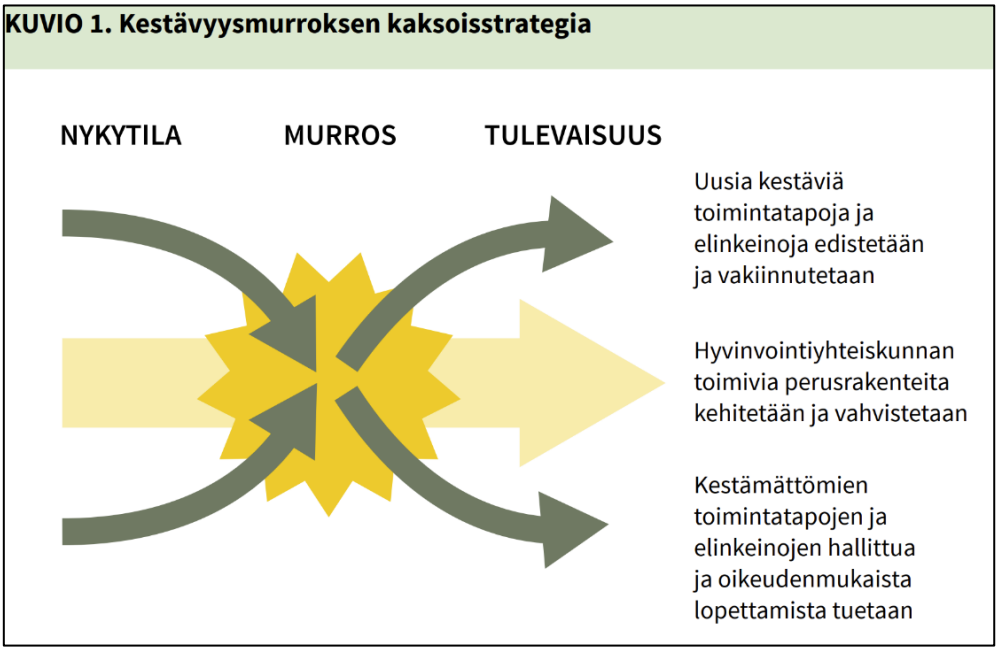

Kestävyyspaneelin kokonaisarvion mukaan valtioneuvoston kestävän kehityksen toimintaohjelman toimeenpanon selonteossa on sinällään kuvattu kattavasti eri hallinnonaloilla käynnissä olevat toimenpiteet, joilla edistetään Agenda 2030 -toimintaohjelman 17:ää kestävän kehityksen tavoitetta. Paneeli kuitenkin peräänkuuluttaa **kestävyysmurroksen edistämisen vaativan johtajuutta, kokonaisvaltaista ja osallistavaa kehittämistä sekä tiedeperustaista linjanvetoa selonteossa esitettyä enemmän**. Kestävyyspaneeli toteaa lisäksi, että **eduskunnan ponnet on huomioitu selonteossa vain osittain**.

Selonteossa ei esitetä määrätietoisia linjauksia tai tavoitteita Suomen kestävän kehityksen edistämiselle, ja näin ollen siitä puuttuu kestävyyssiirtymän edellyttämää kunnianhimoa ja johtajuutta. Selonteossa ei oteta täsmällisesti kantaa siihen, millaista kestävää tulevaisuutta Suomi tavoittelee ja millaisin yksityiskohtaisin askelmerkein kyseinen kestävä kehitys aiotaan saavuttaa. Esimerkiksi luvuissa 3 ja 4 ei kuvata toimintaohjelman toimeenpanon toteuttajia, järjestelmiä ja arviointia operatiivisella ja konkreettisella tasolla (esim. kuka tekee ja mitä kestävyyden eteen). Selonteossa ei näin päästä sille konkreettiselle ja kouriintuntuvalle tasolle, jota toivotaan mm. ponsissa 7 (ekososiaalisen sivistyksen varmistaminen koulutuksessa ja työelämässä) ja 14 (positiiviset esimerkit kestävyysmurroksesta läheltä ihmisen omaa arkea).

Selonteon valmisteluprosessissa ei ole kattavasti huomioitu yhteiskuntamme eri toimijoiden tulokulmia kestävään kehitykseen eikä asioiden keskinäisriippuvuussuhteita ole näin kunnolla tunnistettu ja tunnustettu. Yhteiskunnan ekologisten, sosiaalisten ja taloudellisten kestävyysvajeiden umpeen kurominen edellyttää systeemistä ymmärrystä näiden vajeiden keskinäisvaikutuksista. Kestävyysmurros läpileikkaa koko yhteiskuntaa ja edellyttää toteutuakseen monitahoista, eri hallinnonalojen välistä yhteistyötä sekä ymmärrystä keskinäisriippuvuuksista, kuten myös ponsissa 1, 10 ja 13 todetaan. Selonteossa ja sen valmistelussa ei ole kokonaisvaltaisesti huomioitu kyseisissä ponsissa korostettuja eri tahojen välistä yhteistyötä ja yhteiskunnan eri toimijoiden osallistamista. Tämä näkyy mm. siinä, miten toimintaohjelman kestävyystavoitteet käydään selonteossa läpi yksittäin, toisistaan erillisinä ja riippumattomina kokonaisuuksina.

Selonteon kestävyysarvioinnin viitekehys tukee muuttumattomuutta ja siten yhteiskunnassamme vallitsevaa, toistaiseksi kestämätöntä nykytilaa. Selonteossa yhteiskunnallisen kestävyysarvioinnin lähtökohtana on viisi kestävyyspilaria (luku 1), mikä ohjaa Agenda 2030 -toimintaohjelman toimeenpanoa keskittymään kestävyyspilareiden keskinäiseen tasapainottamiseen. Kyseisen lähestymistavan riskinä on, että yhteiskuntamme kestämätön nykytila tulkitaan lähtökohdiltaan jo tasapainoiseksi (”Kestävyyspaneelin kannanotto Valtioneuvoston kanslian kestävyysarvioinnin toimintamallia koskevaan keskustelualoitteeseen” 2024). Valtionhallinnon tehtävä on määritellä ekologiselle ja sosiaaliselle kestävyydelle selkeät rajat sekä nämä huomioivat mittarit ja arviointitavat, joiden kehykseen kaikkien lainsäädännössä määriteltävien velvoitteiden ja tavoitteiden on asetuttava (Kestävyyspaneelin politiikkasuositus 2024). Tätä alleviivataan myös ponsissa 4 ja 5.

Kestävyyspaneeli katsoo Suomella olevan erityisen hyvät edellytykset edistää edellä peräänkuulutettuja kestävyysmurroksen johtajuutta, kokonaisvaltaista ja osallistavaa kehittämistä sekä tiedepohjaista linjanvetoa. Näihin liittyen Kestävyyspaneeli ehdottaa seuraavaa.

Valjastetaan suomalainen henkinen ja osaamispääoma kestävyysmurroksen aktiiviseen johtamiseen kansallisesti ja kansainvälisesti. Suomella on edellytykset tehdä vaikuttavaa kestävyystyötä kansallisesti ja samalla ottaa aktiivista määrätietoista johtajuutta kestävän kehityksen edistämisessä kansainvälisesti. Suomen vahvuuksia ovat mm. korkeatasoinen hyvinvointi ja koulutus, yhteiskunnan toimijoiden välinen vahva luottamus ja yhteistyö sekä kansalaisten kestävyystietoisuus ja -osaaminen. Vaikuttavaa kestävyystyötä voidaan edistää määrittämällä kestävyys keskeiseksi poliittista päätöksentekoa ohjaavaksi arvoksi ja tukemalla mm. koulutusvientiä sekä kehittämis-, konsultaatio- ja tutkimusyhteistyön tiivistämistä. Laaja, osallistava yhteistyö yritysten, oppilaitosten, korkeakoulujen, tutkimuslaitosten, valtionhallinnon ja kansalaisten kesken edistää demokraattista dialogia (huomioiden ponnet 10, 11, 13 ja 14) ja näin Suomen kestävän kehityksen toimeenpanon riskitekijöiden ja vahvuuksien tunnistamista.

Lisätään sektorikohtaisten kestävyysarviointien rinnalle systeemistä ajattelua keskinäisriippuvuuksien tunnistamiseksi ja niiden yhtymäkohtien hyödyntämiseksi kestävyysmurroksessa. Systeeminen ajattelu mahdollistaa yhteiskunnasta ja sen eri sektoreista muodostuvan kokonaiskuvan ymmärtämisen. Erityisesti nykyisessä kiristyneessä geo- ja turvallisuuspoliittisessa

tilanteessa tarvitaan systeemistä ymmärrystä, joka tähtää samanaikaiseen kestävyysmurroksen ja kansallisen kokonaisturvallisuuden varmistamiseen. Kestävyyden ja turvallisuuden yhtäaikainen tarkastelu on toinen toistaan täydentävää. Esimerkiksi juuri puhtailla energialähteillä voidaan edistää energiansaannin huoltovarmuutta. Systeemisen ajattelun rinnalla tarvitaan edelleen myös sektorikohtaisia tarkasteluita, jotka huomioivat tärkeät yksittäiset lähtökohdat, tietotarpeet, oikeudet ja intressit. Esimerkiksi puhtaiden energialähteiden tarkastelun yhteydessä on myös huomioitava ja minimoitava vihreän siirtymän mahdolliset epätoivottavat vaikutukset eri sektoreilla (esim. aurinko- ja tuulivoiman ympäristö-, työturvallisuus- ja muut sosiaaliset haitat).

Vahvistetaan ja hyödynnetään tiedepohjaista päätöksentekoa kestävän kehityksen edistämisessä. Kestävyysmurros koskee koko yhteiskuntaa, ja sen onnistumiseksi on tärkeää huomioida myös saamelaisten ja muiden vähemmistöjen osallisuus, jotta yhteiskunnan monimuotoisuus ja -kielisyys tulevat asianmukaisesti edustetuiksi. Murroksen monitahoisuuden ymmärtämiseen Suomessa on käytössä korkeatasoista tieteellistä kestävyystutkimusta, joka jo lähtökohtaisesti edustaa eri tahojen välistä ja sektorirajat ylittävää ajattelua. Tieteellisen tiedon hyödyntämiseen poliittisen päätöksenteon tukena on olemassa toimivat rakenteet, joiden toimintaedellytykset, vaikutusmahdollisuudet ja jatkuvuus on varmistettava jatkossakin. Esimerkiksi Business Finlandin ja Suomen Akatemian rahoitusta tulisi edelleen suunnata sellaisiin tieteidenvälisiin hankkeisiin, joissa kestävyysmurrosta ja yhteiskunnan resilienssiä vahvistetaan samanaikaisesti.